

Валентина Гладкова
ORCID iD [0000-0003-4362-2195](https://orcid.org/0000-0003-4362-2195)

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри управління, Київський
університет імені Бориса Грінченка
v.hladkova@kubg.edu.ua

ВІДПОВІДАЛЬНА ПРОФЕСІЙНА ПОВЕДІНКА ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ: АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті розкриті акмеологічні аспекти відповідальної поведінки фахівця соціономічного профілю.

Професіоналізм фахівця соціономічного профілю полягає у високому рівні розвитку професійної компетентності, індивідуальних якостей та властивостей особистості. Професійна відповідальність є акмеологічною інваріантою фахівця системи «людина-людина». У статті надана характеристика типів професійно-особистісного розвитку: альтерцентованого, конвенційного, доміантного та дослідницького (когнітоцентованого). Проаналізовано професійну етику як систему моральних вимог до професійної діяльності людини. Категоріями професійної етики є: професійний обов'язок, професійна відповідальність, професійна совість, професійна честь, професійна гідність та ін.

Дуже важливим фактором успішної реалізації професійної діяльності фахівця соціономічного профілю є його відповідальна професійна поведінка, в процесі формування якої значної ваги набувають такі чинники, як радість – похмурість, песимізм – оптимізм, ейфорія – мудрість.

Ключові слова: акмеологічні аспекти; акмеологічні інваріанти; відповідальна професійна поведінка; професіоналізм; професійно-особистісний розвиток; професійна етика; професійна відповідальність; соціономічний профіль.

© Гладкова В., 2019

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.336343>

Вступ. З початком ХХІ століття все більш виразними стають радикальні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини. Відповідно різко зросла потреба у фахівцях соціономічних спеціальностей (психологах, соціальних працівниках, педагогах,

менеджерах, лікарях та ін.), які спроможні вирішувати людські проблеми на різних рівнях функціонування.

Професіоналізм фахівця соціономічного профілю полягає у високому рівні розвитку професійної компетентності, індивідуальних якостей та властивостей особистості (серед них чільне місце посідають акмеологічні інваріанти), які дають змогу продуктивно працювати в системі «людина-людина». Професіоналізм є невіддільним ступенем до вищої своєї якості – рівня майстерності у конкретній діяльності.

Метою статті є розкриття акмеологічних аспектів формування відповідальної професійної поведінки фахівця соціономічного профілю.

Методологічною основою нашого дослідження є концептуальні положення про особистість, що саморозвивається, про механізми самореалізації, суб'єктивної активності особистості, а також сукупність методологічних підходів до безперервної професійної підготовки фахівців соціономічного профілю (особистісно-діяльнісний, системний, акмеологічний, синергетичний).

Фахівець соціономічного профілю – це зріла людина за всіма ознаками. Акмеологія розглядає зрілість як здатність до самовдосконалювання (фізичного, морального, психічного, професійного) засобами самоосвіти, самопроектування, самопланування, самоорганізації та самореорганізації, самоконтролю, самокорекції людиною власної діяльності.

Акмеологія – це галузь наукового знання, де об'єктом вивчення є людина в динаміці її самовизначення, саморозвитку, самовдосконалювання в різних життєвих сферах самореалізації. Предметом акмеології є творчий потенціал людини, закономірності та умови досягнення суб'єктом діяльності вершин самореалізації. Завдання акмеології полягає в озброєнні суб'єкта діяльності знаннями і технологіями, що забезпечують можливість його успішної самореалізації в різних сферах діяльності. У продуктивній діяльності розкривається та реалізується творчий потенціал особистості.

Творчий потенціал як категорія динамічної структури особистості включає комплекс творчих здібностей, які виявляються та розвиваються у продуктивній діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості, що формуються в процесі її дозрівання. Із наявного творчого потенціалу людини під впливом освіти формується професіоналізм.

Освіта – головний фактор творчого розвитку людини (фахівця соціономічного профілю), неодмінна умова внутрішньої абілітації, готовності до відповідальної та успішної діяльності.

Абілітація (від лат. *capability* або англійського *ability* – здібність) – це цілеспрямована підготовка суб'єкта до успішної діяльності відповідно його потреб. Абілітація включає багато аспектів: фізичний, психологічний, інформаційний, правовий, загальнокультурний, матеріально-технічний, екологічний, етичний, естетичний тощо. Абілітація не ототожнюється з вихованням і навчанням, хоча й поєднана з ними. Виховання та навчання забезпечують внутрішні умови (необхідні внутрішні зміни), формують необхідні для успішної діяльності психічні новоутворення. Освітня система не може безпосередньо впливати на соціальні системи, матеріальні умови діяльності, стосунки в колективі та інші зовнішні фактори. Внутрішні умови діяльності особистості значною мірою формуються освітньою системою – в цьому сенс соціальної функції всіх закладів освіти (ENGLISH TEACHING PROFESSIONAL 1997. P. 16).

У сучасному суспільстві важливого значення набуває професійно-особистісний розвиток фахівців соціономічного профілю, залежність його ефективності від індивідуальних особливостей таких фахівців. Для фахівців цього профілю науковці виділяють такі типи професійно-особистісного розвитку: альтерцентрований, конвенційний, домінантний і дослідницький (когнітоцентрований).

Представники альтер-центристського типу розвитку вирізняються високим рівнем емпатії. Їм притаманні розвинені комунікативні здібності, вміння добре орієнтуватися у мінливих обставинах, швидкість входження у професійну ситуацію тощо. Для представників соціономічного профілю конвенційного типу розвитку

характерне переважання орієнтації на результат професійної діяльності, на досягнення висунутих цілей, вони мають деякі труднощі у виявленні емпатії, відкритості в ході особистісно-ділової взаємодії. Фахівці з домінуючим типом розвитку вирізняються гарно розвиненими організаторськими та лідерськими якостями. Для фахівців соціономічного профілю з дослідницьким (когніто-центрованим) типом професійно-особистісного розвитку характерне прагнення дійти сутності справи, бажання й уміння продукувати оригінальні ідеї, соціально-орієнтовані проекти.

Для всіх представників соціономічних професій притаманне прагнення досягати вершин у своїй професії шляхом саморозвитку.

Саморозвиток людини передбачає здатність живого організму змінювати свою поведінку і психіку під впливом зовнішніх факторів і внутрішніх умов залежно від результатів власної діяльності.

В ході саморозвитку на ґрунті професіоналізму через стратегії співробітництва формується відповідальність перед: собою (за власне майбутнє, за себе), близькими людьми, мікросоціумом, мезосоціумом, макросоціумом. Відповідальність програмує певні вчинки.

Проблема професійної відповідальності особистості фахівця посідає самостійне місце в акмеологічних дослідженнях, де професійна відповідальність як властивість особистості відображує ставлення суб'єкта праці до її змісту та результатів, до інших суб'єктів, до самого себе. Усі поведінкові характеристики можна поділити на дві групи (М.В. Муконіна): 1) якості, що пов'язані з особливостями та змістом діяльності, готовністю фахівця до її виконання; 2) стійкі, незалежні від діяльності якості особистості – загальні акмеологічні інваріанти (добровільність, самостійність, готовність йти на ризик).

У багатьох акмеологічних дослідженнях значна увага приділяється тому, що сприяє або перешкоджає досягненню професіоналізму: акмеологічним факторам (основним детермінантам професіоналізму) та акмеологічним умовам. Акмеологічні фактори бувають трьох видів (Н.В. Кузьміна, А.О. Деркач, А.О. Реан):

об'єктивними, суб'єктивними та об'єктивно-суб'єктивними. Об'єктивні фактори пов'язані з реальною системою та послідовністю дій, які спрямовані на досягнення шуканого результату. Суб'єктивні фактори пов'язані із суб'єктивними передумовами рівня успішності професійної діяльності: мотиви, спрямованість, здібності, компетентність, вправність, задоволеність, креативність тощо. Об'єктивно-суб'єктивні фактори пов'язані з організацією професійного середовища, професіоналізмом керівництва, якістю керування системою (Акмеологія 2006, с. 424 с.)

Успіх у будь-якій сфері людської діяльності залежить від багатьох факторів, найважливішим із яких є професіоналізм. Професіоналізм постає інтегральною характеристикою фахівця як особистості, суб'єкта діяльності, індивідуальності (аж до унікальності) та виявляється не лише в досягненні високих виробничих показників, а й у системі ціннісних орієнтацій та професійних устремлінь. Сучасному фахівцеві (особливо соціономічного профілю) необхідні об'ємне бачення своєї діяльності у динамічному, мінливому світі, надійні моральні орієнтири для прийняття виваженого адекватного рішення в складних етичних ситуаціях.

Професійна етика – це система моральних вимог до професійної діяльності людини. Категоріями професійної етики є основоположні поняття, що відбивають моральні цінності тієї чи іншої професійної групи. Це: професійний обов'язок, професійна відповідальність, професійна совість, професійна честь, професійна гідність та ін.

Професійний обов'язок – це моральна потреба дотримання фахівцем визначених професійних вимог у ході виконання своїх обов'язків. Основу професійної відповідності складає реально існуюча залежність між результатом професійної діяльності (прагматичним і психологічним) та його наслідками для особистості і суспільства. Професійна відповідальність передбачає сумлінне ставлення до праці. Професійно відповідальний фахівець якісно виконує свій професійний обов'язок.

Професійна совість – це здатність людини здійснювати моральний самоконтроль (чи відповідає поведінка особистості діючим професійним нормам). Наявність професійної совісті – це важлива умова успішної професійної діяльності.

Професійна гідність – це усвідомлення фахівцем своєї професійної значущості, цінності своєї діяльності в складній системі суспільних відносин.

Принципами професійної етики є принципи гуманізму (моралі), толерантності, патріотизму.

Дуже важливим фактором успішної реалізації професійної діяльності фахівця соціономічного профілю є його відповідальна професійна поведінка, в процесі формування якої значної ваги набувають такі чинники, як радість – похмурість, песимізм – оптимізм, ейфорія – мудрість. Перший успіх може стати передумовою наступного успіху (через почуття задоволення, радості) або невдачі через песимізм чи ейфорію (запаморочення від успіхів). Водночас, перша невдача може призвести до ще більшої невдачі (через похмурість, фрустрацію, втрату впевненості в своїх силах) або до успіху (за допомогою мудрості та оптимізму) (Гладкова В.М., Тихоміров С.О. с. 140-144).

Висновки. Професіоналізм фахівця соціономічного профілю полягає у високому рівні розвитку індивідуальних якостей та властивостей особистості, серед яких чільне місце посідає відповідальність, що виявляється у відповідальній поведінці. Перспективи подальших досліджень убачаються в розробці системи акмеологічних тренінгів розвитку відповідальної поведінки фахівців зазначеної сфери.

Література

English Teaching Professional. *Issue Three*. London. April 1997. P. 16.

Акмеология: учебник. Под общ. ред. А. А. Деркача. Москва: Изд-во РАГС. 2006. 424 с.

Гладкова В. М., Тихоміров С. О. Формування відповідальної професійної поведінки майбутнього фахівця. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 1999. № 1. С. 140–144.

References

English Teaching Professional. *Issue Three*. London. April 1997. P. 16.

Derkach, A. A. (Ed.). (2006). Akmeologiya: uchebnik [Acmeology: a textbook]. Moscow, Russia: RAGS. 424 s.

Hladkova, V. M., Tykhomirov, S. O. Formuvannja vidpovidaljnoji profesijnoji povedinky majbutnjogho fakhivcja. [Formation of responsible professional behavior of a future specialist] *Visnyk Tekhnologhichnogho universytetu Podillja*. № 1'99.

ОТВЕТСТВЕННОЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТА СОЦИОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ: АКМЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Гладкова Валентина, доктор педагогических наук, профессор,
профессор кафедры управления, Киевский университет имени Бориса Гринченко
v.hladkova@kubg.edu.ua

В статье раскрыты акмеологические аспекты ответственного поведения специалиста социномического профиля.

Профессионализм специалиста социномического профиля состоит в высоком уровне развития профессиональной компетентности, индивидуальных качеств и свойств личности. Профессиональная ответственность является акмеологической инвариантой специалиста системы «человек-человек». В статье представлена характеристика типов профессионально-личностного развития: альтерцентрированного, конвенционального, доминантного и исследовательского (когнитивноцентрированного). Проанализирована профессиональная этика как система нравственных требований к профессиональной деятельности человека. Категориями профессиональной этики являются: профессиональный долг, профессиональная ответственность, профессиональная совесть, профессиональная честь, профессиональное достоинство и др.

Очень важным фактором успешной реализации профессиональной деятельности специалиста социномического профиля является его ответственное профессиональное поведение, в процессе формирования которого значительный вес имеют такие факторы: радость – мрачность, пессимизм – оптимизм, эйфория – мудрость.

Ключевые слова: акмеологические аспекты; акмеологические инварианты; ответственное профессиональное поведение; профессионализм; профессионально-личностное развитие; профессиональная этика; профессиональная ответственность; социномический профиль.

RESPONSIBLE PROFESSIONAL BEHAVIOR OF THE PROFESSION OF SOCIAL PROFILE: ACMEOLOGICAL ASPECTS

Hladkova Valentyna, doctor of pedagogical sciences, professor,
Professor Department of Management, Boris Grinchenko Kyiv University
v.hladkova@kubg.edu.ua

The article deals with the acmeological aspects of responsible behavior of a specialist in the sociological profile.

The professionalism of a specialist in the sociological profile is the high level of development of professional competence, individual qualities and personality traits. Professionalism is an inalienable degree to its highest quality – the level of skill in a particular activity.

A specialist in the sociological profile is a mature person by all means. Acmeology considers maturity as the ability to self-improvement (physical, moral, psychic, professional) by means of self-education, self-design, self-planning, self-organization and self-organization, self-control, self-correction by a person of his own activities.

The main factor of creative development of a person (specialist of sociological profile), an indispensable condition for internal education, readiness for responsible and successful activity, e education.

For all representatives of socio-economic occupations inherent desire to reach the peaks in their profession through self-development.

In the course of self-development on the basis of professionalism, through the strategies of cooperation, responsibility is formed: oneself, close people, microsotsium, mesosotsium, macrosiums. Responsibility is programmed by certain actions.

Professional responsibility is an acmeological invariant of the specialist of the «man-man» system. The article describes the types of professional and personal development: altercentered, conventional, dominant, and research (cognitivized). The professional ethics as a system of moral requirements for the professional activity of a person are analyzed. The categories of professional ethics are: professional duty, professional responsibility, professional conscience, professional honor, professional dignity, etc.

The basis of professional compliance is the actual relationship between the result of professional activity (pragmatic and psychological) and its consequences for the individual and society. Professional deprivation implies a conscientious attitude to work. A professionally responsible specialist performs his professional duties in a qualitative way.

A very important factor in the successful implementation of the professional activity of a specialist in the sociological field is his responsible professional behavior, in the process of formation of which considerable factors are acquired such factors as joy – gloom, pessimism – optimism, euphoria – wisdom.

Keywords: *acmeological aspects; acmeological invariants; responsible professional behavior; professionalism; professional and personal development; professional ethics; professional responsibility; socionomic profile.*

Стаття надійшла до редакції 01.01.2019

Прийнято до друку 28.02.2019